

Jadwiga Czerwińska

"Appendix Vergiliana", a cura di
Maria Grazia Iodice, prefazione di
Luca Canali, Milano 2002 : [recenzja]

Collectanea Philologica 11, 183-185

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jadwiga CZERWIŃSKA
(Łódź)

**APPENDIX VERGILIANA, A CURA DI MARIA GRAZIA IODICE,
PREFAZIONE DI LUCA CANALI, OSCAR MONDADORI,
MILANO 2002, ss. 460**

Nakładem prestiżowego wydawnictwa Oscar Mondadori w serii wydawniczej „Clasici Greci e Latini” w Mediolanie w roku 2002 ukazała się obszerna, licząca 517 stron książka (w tym 57 stron wstępu i 460 stron tekstów z komentarzami), zawierająca zbiór poezji *Appendix Vergiliana* w wydaniu bilingwicznym. Opracowania i przygotowania całości tomu do edycji podjęła się Maria Grazia Iodice, znakomita latynistka, profesor Università La Sapienza di Roma, która dokonała tłumaczenia znajdujących się w zbiorze utworów Wergiliusza lub jemu przypisywanych.

Tom otwiera krótka *Prefazione*, napisana przez Luca Canali. Jest to zarazem zwięzłe wprowadzenie do lektury prezentowanego tomu. Autor przedmowy słusznie zwraca uwagę na znaczący wkład w studia nad *Appendix Vergiliana*, jaki wnosi nowe opracowanie i wydanie tego zbioru. Podkreśla podejmowane i przytaczane przez Marię G. Iodice polemiki z tradycją literacką i językową oraz z interpretacjami zamieszczonych tekstów. W szczególny sposób akcentuje równocześnie jasność i elegancję dokonanych przez nią przekładów.

W obszernej *Introduzione*, podzielonej na podrozdziały, Maria Grazia Iodice podejmuje szereg najważniejszych kwestii, związanych z tradycją prezentowanego tomu i jego zawartością. W pierwszej części, noszącej tytuł *Definizione, contenuto, problemi generali*, uwaga autorki koncentruje się najpierw na kwestii trudności definicyjnych i kontrowersjach, jakie narosły wokół zbioru, określanego *Appendix Vergiliana*, które – wobec niemożności ustalenia *consensus omnium* – od lat dzielą środowisko badaczy w kwestii autentyczności, częściowej autentyczności bądź nieautentyczności utworów, składających się na omawiany zbiór. M. G. Iodice przywołuje *editio princeps* zbioru, wydanego po raz pierwszy pod nazwą *Appendix Vergiliana* w roku 1572 (Lyon) przez wybitnego i ogromnie zasłużonego humanistę Giuseppe Giusto Scaligero (*Publii Vergilii Maronis Appendix... Iosephi Scaligeri in eandem Appendicem commentarii et castigationes*, Lugduni MDLXXII). Uzupełniając tę informację podaje długą tradycję rękopiśmienniczą, która poprzedziła to wydanie. Zgodnie z aktualnymi ustaleniami, jak zauważa autorka, przyjmuje się, że *Appendix* zawierała utwory o różnorodnej tematyce i metrum, do których zalicza się: *Dirae*, *Culex*, *Aetna*,

Copa, Maecenas albo Elegiae in Mecenate, Ciris, Priapea et Catalepton, Priapeum „Quid hoc nobi est...?”, Moretum, De institutione viri boni, De est et non, De rosis nascendibus. Na marginesie warto dodać, że wiele z przytoczonych utworów wchodziło w skład *editio princeps* Giuseppe Giusto Scaligero. Po omówieniu kwestii metrycznych, tematyki i ilości wersów każdego z utworów autorka raz jeszcze sygnalizuje problemy, jakie pojawiają się przy próbach rozstrzygnięcia ich autentyczności i datowania.

W następnym podrozdziale, *Le antiche Vitae Vergilianae*, M. G. Iodice rozważa problem autentyczności lub nieautentyczności niektórych utworów *Appendix* w kontekście ich datowania. W tym celu odwołuje się do cytowanych przez siebie fragmentów biografii Wergiliusza, zachowanej w *Vita Vergilii* Donatusa z IV w. n.e., a następnie do biografii *Vita Vergilii*, autorstwa ucznia Donatusa, Serwiusza. Kontynuację rozważań na ten temat w oparciu o zachowane przekazy autorów antycznych znajdziemy w kolejnej części *Introduzione* (*Le testimonianze antiche*), w której autorka przywołuje dalsze świadectwa antyczne, mogące rzucić światło w sprawie analizowanej kwestii autorstwa *Vergiliana minora*.

Szczegółowe omówienie *status questionis*, w którym Maria Grazia Iodice przywołuje obszerną literaturę przedmiotu, zawiera podrozdział *Il dibattito critico*. Autorka przytacza prace z zakresu krytyki tekstów oraz monograficzne opracowania, odnoszące się do poszczególnych utworów, składających się na *Appendix*. Dokonuje konfrontacji poglądów uczonych, których najważniejsze tezy stanowią podstawę prowadzonej debaty.

Tradycja rękopiśmienna oraz najstarsze wydania zostały przytoczone i poddane analizie w części wstępu zatytułowanej *La tradizione manoscritta. Le più antiche edizioni a stampa*. Znajdziemy tam przegląd poszczególnych kodeksów i wyliczenie zawartych w nich tekstów. Następnie autorka podaje kolejne edycje zbioru, począwszy od pierwszego, który ukazał się w Rzymie w roku 1469 (K. Sweynheym i A. Pannartz) pod auspicjami Papieża Pawła II. Zarówno to wydanie, jak i następne (między innymi z lat 1471, 1481 z pierwszym komentarzem, 1505, 1517), które poprzedzały wzmiankowaną na początku pierwszą edycję, zatytułowaną już *Appendix Vergiliana*, dokonaną w roku 1572 przez Giuseppe Giusto Scaligero, nie nosiły jeszcze nadanego później tytułu.

Po dokonaniu wnikliwej analizy zagadnień, związanych z prezentowanym zbiorem, a przede wszystkim z kwestią jego autorstwa i dyskusji, jaka toczyła się i nadal toczy w tej sprawie, M. G. Iodice, proponuje w zakończeniu wstępu pozostawienie tego wciąż niezwykle fascynującego, jak można wnioskować z podejmowanych polemik uczonych, problemu i odkrycie na nowo *Appendix Vergiliana*, jako interesującego świadectwa literackiego, w którym, jak w kalejdoskopie, odbijają się upodobania poetyckie epoki augustiańskiej i czasów nieco późniejszych. Swoje rozważania autorka kończy stwierdzeniem: „Natura e fantasia, scienza e dottrina, storia e mito, arguzia e gioco: la letteratura latina

dà qui una prova della sua ricchezza di atteggiamenti e di temi. Forse è tempo di dire che l'*Appendix* merita di essere non solo dibattuta dagli addetti ai lavori, ma anche conosciuta e gustata dal vasto pubblico delle persone colte, anche perché essa costituisce, in ogni caso, un prezioso documento della fortuna di Virgilio nel tempo" (s. XXXIII).

Na kolejnych stronach części wstępnej autorka podaje obszerną bibliografię, zawierającą zarówno najważniejsze wydania, komentarze, jak i literaturę przedmiotu. Spis bibliograficzny podzielony został na części, z których pierwsza dotyczy całości *Appendix Vergiliana*, a następne poszczególnych utworów, wchodzących w skład zbioru.

Dalsza część publikacji poświęcona została wszystkim utworom, powszechnie zaliczanym do zbioru *Appendix Vergiliana*. W kolejności są to: *Dirae*, *Culex*, *Aetna*, *Copa*, *Elegiae in Mecenate*, *Ciris*, *Priapea*, *Catalepton*, *Priapeum* „*Quid hoc nobis est...?*”, *Moretum*, *De institutione viri boni*, *De est et non*, *De rosis nascendibus*. Autorka konsekwentnie zachowuje ten sam układ każdej części, poświęconej poszczególnym utworom. Rozpoczyna od wprowadzenia (*Premessa*), po którym następuje tekst oryginalny i jego tłumaczenie, dokonane przez autorkę, a po nich *Note*, zawierające drobiazgowo omówienie tekstu utworu. Przyjęta przez autorkę metoda prezentacji materiału we wprowadzeniach do poszczególnych utworów opiera się na zachowaniu ujednoczonej konstrukcji: po omówieniu kwestii metrycznych i zasadniczego tematu, podjętego w utworze, M. G. Iodice przytacza kodeksy, polemiczne głosy uczonych w kwestii autorstwa, porusza najistotniejsze problemy, jakie niesie z sobą tekst danego utworu. Po takim wprowadzeniu następuje tekst oryginalny i jego tłumaczenie. Na szczególne podkreślenie zasługują autorskie przekłady M. G. Iodice. Posiadają one ten wyjątkowy walor, że przy zachowaniu wierności wobec oryginału, nie utraciły barwy i kolorytu języka epoki, w której powstały. Jest to zasługa znajomości realiów oraz umiejętności wyszukiwania właściwych ekwiwalentów językowych. Tłumaczka z wielkim wyczuciem i kulturą słowa oddaje wszelkie subtelności utworów, co staje się szczególnie widoczne przy bezpośrednim zestawieniu przekładów z tekstem oryginału.

Nieocenionym źródłem informacji o samym tekście i o dyskusjach, toczone wokół zagadnień z nim związanych, są drobiazgowo studia uczonej, zawarte w *Note*. Każdy wers jest poddany szczegółowym analizom literackim, z uwzględnieniem realiów, rzucających światło na cały kontekst utworu. Przytaczane są głosy polemiczne innych uczonych, które dotyczą także problemów interpretacyjnych.

Recenzowane wydanie *Appendix Vergiliana* z uwagi na rzetelny warsztat badawczy, walory przekładu i wnikliwe analizy zamieszczone w tomie, jest cenną publikacją, w której został zgromadzony bogaty materiał, niezwykle przydatny do badań i analiz utworów w nim zawartych.